

Samsat idi. Buradaki isimlerden anlaşılacağı üzere eyalete bağlı olan sancaklar XVI. yüzyıl ortalarına göre farklılık göstermektedir. Bu tarihlerde eyalete bağlı olan Bozok sancağı daha sonra Rum eyaletine, Üzeyr sancağı ise Halep eyaletine bağlanmıştır (Kunt, s. 138-139, 141). Bu arada 1571 yılında Kıbrıs'ın fethiyle Kıbrıs eyaleti kurulduktan bir müddet sonra Sis sancağı Dulkadir eyaletinden ayrılarak Kıbrıs eyaletine dahil edilmişti. Böylece eyalete Maraş, Kars, Ayıntab, Samsat ile Malatya sancakları bağlı kaldı (BA, KK, Ruus, nr. 262, s. 193-195); eyalet bu durumunu uzunca bir süre korudu. 1570-1580 yıllarında eyaletin toplam nüfusu 113.028 hâne idi (yaklaşık 550.000 kişi). XVI. yüzyılın başlarındaki durumun tam tersi olarak bunun 70.368'i yerleşik müslüman, 38.497'si konar göçer aşiretler ve 4163'ü de hristiyan nüfustu. Nüfusun bu durumu, bölgede çıkan isyanların yanı sıra sürekli mücadele edilen İran'ın sınırına yakın olması sebebiyle her türlü tahrike açık olan konar göçer grupların kontrol altına alınması için yerleşik hayata geçirilmeleriyle ilgili olmalıdır. Buna rağmen yine de eyalet dahilinde kalabalık Türkmen cemaatlerinin bulunması dikkat çekicidir ve eyalet bu durumunu uzun süre koruyacaktır. XVI. yüzyıl sonlarında eyalette 2169 kılıç timar* vardı ve çıkarıldığı eşkinçi asker sayısı da 5500 kadardı (Ayn Ali, s. 50-51).

XVII. yüzyıldaki sancak sayısı dörde düşen Dulkadir eyaletinin sancaklarını Maraş, Malatya, Ayıntab ve Kars meydana getiriyordu. Bu yüzyıl ortasında eyalette 2869 kılıç timar vardı ve cebelü asker sayısı 6800 idi (Şahin, s. 914-915). XVIII. yüzyıl başlarında yine aynı sancaklardan müteşekkil olan eyalet (BA, A. RSK, nr. 1551, s. 20-21) muhtemelen bu durumunu yüzyıl boyunca korudu. Ancak XIX. yüzyılda önemli idarî değişikliklere uğradı; 1831'de Maraş, Malatya, Samsat ve Gerger'den ibaretti. Bu sancaklardan Samsat ve Gerger eyalete sonradan dahil edilmiş, buna karşılık daha önce eyalete bağlı olan Ayıntab ve Kars buradan ayrılmıştı. Dulkadir eyaleti, Tanzimat'ın ilânından sonraki idarî düzenlemelerde statüsünü tamamen kaybetti. Nitekim XIX. yüzyıl ortalarında eyaletin merkezi olan Maraş bir sancak olarak Adana eyaletine bağlıydı. Maraş sancağı 1867 yılındaki idarî düzenlemeye Halep vilâyetine bağlandı ve böylece

eyaletin idarî statüsü ortadan kalkmış oldu.

BİBLİYOGRAFYA:

BA, *TD*, nr. 998, s. 408-409; BA, A.RSK, nr. 1452, s. 161-166; nr. 1512, s. 59-61; nr. 1551, s. 20-21; BA, KK, Ruus, nr. 262, s. 193-195; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, X. Defter (nşr. Şefaettin Severcan, doktora tezi, 1991), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 265, 292; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 17^a, 296^b; Ayn Ali, *Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s. 22, 50-51; Ömer Lütfi Barkan, "Research on the Ottoman Fiscal Surveys", *Studies in the Economic History of the Middle East* (ed. M. A. Cook), London 1970, s. 163-171; a.mlf., "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM*, X (1953), s. 1-26; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650*, İstanbul 1978, s. 128, 138-139, 141; Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985, s. 120, 132, 164, 186; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 104, 117, 128, 135-136, 242; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, tür.yer.; İlhan Şahin, "Tîmâr Sistemi Hakkında Bir Risâle", *TD*, sy. 32 (1979), s. 914-915; Meir Zaminir, "Population Statistics of the Ottoman Empire in 1914 and 1919", *MES*, XVII/1 (1981), s. 199; J. H. Mordtman — [Mükrimin H. Yinanç], "Dulkadirîlâr", *IA*, III, 654, 661; J. H. Mordtman — [V. L. Ménage], "Dhu'l-kadr", *EJ*² (İng.), II, 239-240.



İLHAN ŞAHİN

DULKADİROĞULLARI

1337-1522 yılları arasında
hüküm süren
bir Türkmen beyliği.

Elbistan ve Maraş merkez olmak üzere doğuda Harput'tan batıda Kırşehir'e, kuzeyde Bozok (Yozgat) ile Sivas'ın güneyinde Gemerek ve Gürün'den Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar yayılan bölgede hüküm süren Dulkadir Türkmenleri, Oğuzlar'ın Bozok koluna mensuptur. Kaynaklarda çeşitli şekillerde yazılan Dulkadir adının, Abdülkadir veya benzeri bir ismin Türkmen telaffuzuna uydurulmuş şekli olduğu tahmin edilmektedir.

Siyasî Tarih. Beyliğin temelleri, Maraş ve Elbistan arasında Bozok ve Ağaçeri Türkmenleri'ni etrafına toplayan Dulkadiroğlu Karaca Bey tarafından atılmıştır. Karaca Bey 1335 Mayıs'da Çukurova'daki Ermeniler üzerine bir akın yaparak zengin ganimetle Elbistan'a döndükten ve bir süre Türkmen reislerinden Taraklı Halil'le mücadele ettikten sonra 1337 yılında, Şam Valisi Tengiz'in delâletiyle Memlük Sultanı Melik Nâsir Muhammed tarafından Elbistan yöresindeki Türkmenler'in başına getirilmiş, böylece Memlükler'in himayesinde yaklaşık iki asır

kadar devam edecek olan Dulkadir Beyliği teşekkül etmiştir. 1338'de İlhanlı şehzadeleri arasında başlayan kanlı mücadeleler sonucunda Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin çökmesinden faydalanan Karaca Bey, bir baskınla Eretnaoğulları'nın elinde bulunan Dârende'yi işgal etti. Bu arada kendisine karşı çıkan ve Dulkadirli oymaklarını tâciz eden Taşgun ile uğraştı ve onu saf dışı bıraktı. Mısır'da Kosun'un katli üzerine ordu kumandanlığına getirilen Taştımur'la birlikte Kahire'ye gitti. Fakat Taştımur'un kısa süre sonra tutuklanması üzerine Memlük Devleti'ne itaatten vazgeçerek Halep'e doğru akınlarda bulundu. 1343 yılında Alâeddin Eretna'nın Çobanlı Şeyh Hasan'ı Karambük'te yenerek ele geçirdiği ganimetleri Halep'e taşıyan kervanın yolunda Dulkadirîlâr tarafından soyulması, Karaca Bey'in Memlükler'le arasını büsbütün açtı. Halep Valisi Yelboğa büyük bir kuvvetle Dulkadirîlâr üzerine yürüdü. Döldül dağı eteklerinde yapılan savaşta Halep kuvvetleri yenildi. Karaca Bey 1345'te Ermeniler'den Geben Kalesi'ni aldıysa da ertesi yıl iade etmek zorunda kaldı. 1351 yılında Kahire'deki saltanat değişikliği üzerine, ertesi yıl Suriye valilerinin ayaklanmalarını destekleyen ve onların ülkesine iltica etmelerini sağlayan Karaca Bey'in yerine Dulkadirîlâr'ın başına Ramazan Bey getirilmek istenince, geleceğinden endişeye kapılan Karaca Bey yanındaki âsi Suriye valilerini Memlükler'e teslim etti. Buna rağmen Mısır'da iktidara hâkim olan Emir Taz ve Emir Şeyhu, Karaca Bey'i cezalandırmak için Dulkadirîlâr üzerine sefer açtılar. 1353 yazında Döldül dağı eteklerinde yapılan savaşta büyük zayıflık veren Karaca Bey Kayseri taraflarına kaçtıysa da Eretna oğlu Mehmed tarafından yakalanarak Memlükler'e teslim edildi. Kahire'ye götürülerek 11 Aralık 1353 tarihinde öldürüldü ve yerine oğullarından Halil Bey getirildi.

Halil Bey, Eretna'nın ölümünden sonra çıkan karışıklıktan faydalananak babasını Memlükler'e teslim eden Eretna oğlu Mehmed'den intikam almak istedi. 1360'ta Türkmen reislerinden Ömer Bey Eretnalılar'dan Malatya'yı alırken Halil Bey de ülkesinin sınırlarını Zamanlı'ya kadar genişletti. Bir süre sonra Harput'u zaptederek Malatya'yı tehdit etmeye başladı. Ancak Mısır hükümetinin harekete geçmesi üzerine Harput'u Memlükler'e teslim etmek zorunda kaldı. Bu-

nunla beraber Halil Bey on yıl sonra bu şehri tekrar ele geçirdi. Bu olay üzerine Memlûk orduları kumandanı Berkuk, 1378'de Mübârek Şah emrindeki Halep kuvvetlerini Dulkadirîliler üzerine sevketti. Mübârek Şah savaş meydanında katledildiği gibi, daha sonra gönderilen Malatya Valisi Hattat Yelboğa da Halil Bey'in kuvvetleri karşısında mağlûp oldu. 1379 yılı başlarında Halep Valisi Timurbay kumandasında sevk edilen Memlûk kuvvetleri ise Ayas'ta (Yumurtalık) Ramazanoğulları'nın da yardımıyla hemen tamamen imha edildi. Aynı yılın sonlarında Büyük Hâcib Çögen kumandasında gönderilen daha büyük bir orduyu Maraş önlerinde karşılayan Halil Bey büyük bir zafer daha kazandı. Dulkadirîliler bu zaferden sonra Amik ovasına ve Tizin'e kadar inerek Halep civarını yağmalamaya başladılar. Bu yenilgiler üzerine Memlûkler, Dulkadirîliler'a karşı daha büyük bir sefer düzenlediler. Kalabalık bir Memlûk ordusu 1381 yılı yazında Antep'ten geçerek Maraş'a ulaştı. Düşmanı şehrin önlerinde karşılayan Halil Bey ve kardeşi Sevlî Bey bu defa yenilgiye uğradılar ve Harput'a çekildiler. Memlûkler karşılarındaki bu başarısızlık Halil Bey'in kardeşleriyle arasının açılmasına sebep oldu. İbrâhim, Osman ve İsâ beyler Memlûkler'e iltica ederken Sevlî Bey de Halep valisinin yanına gitti. Halil Bey, Memlûk Sultanı Berkuk'un tâlimatı üzerine Yağmur oğlu İbrâhim ve maiyeti tarafından hançerlenerek öldürüldü (1386).

Halil Bey'in yerine kardeşi Sevlî Bey geçti. Diğer kardeşleri Kahire'de tutuklu bulunuyordu. Sultan Berkuk, Sevlî Bey'i de ele geçirerek Dulkadirîlî ülkesini tamamen hâkimiyeti altına almak istiyordu. Bu amaçla üzerine bir ordu gönderdi. Memlûk kuvvetlerini Göksun'da karşılayan Sevlî Bey galip gelerek düşmana büyük zayıfı verdirdi. Bunun üzerine Memlûk sultanı, Sevlî Bey'e rakip olmak üzere kardeşleri İbrâhim ve Osman'ı serbest bıraktı. Fakat kardeşleri Sevlî Bey'e karşı çıkmadılar. Sultan Berkuk'un desteklediği Yağmur oğlu İbrâhim ise 1387 yılı ilkbaharında Maraş önlerinde Sevlî Bey karşısında büyük bir yenilgiye uğradı. Sonunda Sultan Berkuk Sevlî'nin beyliğini tanımak zorunda kaldı. Ancak bir süre sonra Sevlî Bey'e karşı Halil Bey'in oğlu Nasreddin Mehmed'i desteklemeye başladı. Nasreddin Mehmed, Memlûkler'in Kozan valisinden aldığı yar-

dımla 1389 yazında amcası Sevlî Bey'i büyük bir yenilgiye uğrattı. Sevlî Bey Develi'ye kaçtı. Dönüşünde Sultan Berkuk'a karşı ayaklanan Malatya Valisi Mintaş ve Halep Valisi Yelboğa Nâsırî ile ittifak yaptı. 1390 yazında kardeşi Osman ile Memlûkler'in elinde bulunan Antep şehrini kuşattı. Fakat şehrin kalesini ele geçiremediğinden Elbistan'a dönerek Sultan Berkuk'un tâbiyetini kabul etti. Anadolu'ya gelen Timur'un teşvikiyle Suriye'yi fethetmeye girişen Sevlî Bey'den intikam almak için Berkuk Dulkadirîliler üzerine yeni bir sefer düzenledi. Halep Valisi Çolpan kumandasında hareket eden bir ordu 1395 Martında Dulkadirîliler'i büyük bir yenilgiye uğrattı. Sevlî Bey'in Sultan Berkuk tarafından öldürülmesi üzerine yerine Memlûk sultanının tasvibiyle oğlu Sadaka geçti. Ancak amcasının oğlu Nasreddin Mehmed Bey taht için kendisiyle amansız bir mücadeleye girişti. Nihayet Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid duruma müdahale ederek 1399 yazında Sadaka'yı Elbistan'dan sürüp beyliğin başına Nasreddin Mehmed Bey'i getirdi.

Yıldırım Bayezid'in yardımı ile Dulkadir Beyliği'nin başına geçen Mehmed Bey, amcası Sevlî Bey'in aksine 1400 yılında Sivas'ı kuşatan Timur kuvvetlerine karşı tavrı takındı. Sivas'ın düşmesinden sonra Timur, oğlu Şâhruh Mirza'yı Mehmed Bey'den intikam almak için Elbistan'a yolladığı gibi ertesi yıl Suriye seferinden dönüşte Halep civarında Tedmür yakınlarında kışlayan Dulkadir Türkmenleri üzerine baskın yaptırdı. Timur'un uzaklaşmasından sonra Suriye'de ayaklanan Halep ve Şam valilerinin tenkiline yardımcı olan Mehmed Bey'in kardeşi Alâeddin Ali Bey, Memlûkler tarafından 1402'de Antep valiliğine tayin edildi. Antep'i terkederek Maraş'a çekilmek zorunda kalan Mehmed Bey, bir süre sonra Halep Valisi Şeyh'in teklifiyle Antep'i zaptetti. Ardından Şeyh'in Ferec'den sonra Mısır'da iktidarı ele geçirmesinde rol oynadı. Kızlarından birini Osmanlı şehzadesi Çelebi Mehmed'e veren Nasreddin Mehmed Bey, ayrıca oğlu Süleyman'ı Çelebi Mehmed'in yardımına göndererek onun tek başına tahtı ele geçirmesine yardımcı oldu. Dulkadirîliler'in Osmanlılar'la dostluk münasebetleri Memlûkler'i endişelendirmeye başladı. Sultan Şeyh 1414 yılında sefere çıkarak daha önce kendi rızası ile verdiği Antep şeh-

riyle Dârende'yi Dulkadirîliler'dan geri aldı. Fakat Mehmed Bey 1418'de Dârende'yi tekrar aldığı gibi Besni'yi de ülkesine kattı. O sırada Karamanoğulları ile bozuşmuş olan Memlûk sultanı, Mehmed Bey'i Karaman seferine katılmaya davet etti. 1419 yılı ilkbaharında sefere çıkan Memlûk kuvvetleri Kayseri'yi Karamanlılar'dan alarak Dulkadirîliler'a teslim etti. Memlûk kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Karamanoğlu Mehmed Bey, Dulkadirîliler'a kaptırdığı Kayseri'yi geri almak için şehri kuşattıysa da yenilerek esir düştü ve Kahire'ye gönderildi. 1421'de Memlûk Sultanı Şeyh'in ölümü üzerine Suriye'de çıkan karışıklıktan faydalanan Nasreddin Bey'in yeğeni İbrâhim oğlu Tuğrak Malatya'yı zaptetti. 1435 yılında Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Feyyaz ile yeğeni Hamza'nın Maraş'ta çatışmalarından faydalanan Karamanoğlu İbrâhim Bey Kayseri'yi geri aldı. Dulkadirîliler Kayseri'den başka Ürgüp, Karahisar, Develi ve Uçhisar'ı da Karamanlılar'a terketmek zorunda kaldılar. Osmanlılar'a karşı Karamanoğulları'nın güçlenmesini isteyen Memlûkler olaya müdahale etmediler. Memlûkler'in suskunluğuna kızan Nasreddin Mehmed Bey, uzun zamandan beri Osmanlılar'ın himayesinde bulunan ve Sultan Barsbay'ın can düşmanı olan Canı Beg Süfî'ye arka çıktı. Canı Beg'i ele geçirmek isteyen Sultan Barsbay, Halep Valisi Tanrıbirmiş kumandasında büyük bir orduyu Dulkadirîliler üzerine sevketti. 1436 ilkbaharında Elbistan'ı yağmalayan Memlûk ordusu Antep'te Dulkadirîliler'i mağlûp etti. Memlûk ve Karamanlı kuvvetleri tarafından takip edilen Nasreddin Mehmed Bey ve Canı Beg Akdağ'a kaçarak Osmanlılar'a sığındılar. Nasreddin Mehmed Bey, oğlu Süleyman'ı o sırada Gelibolu'da bulunan II. Murad'a göndererek Karamanlılar'a karşı yardım istedi. Osmanlılar'ın desteğiyle 1437'de Kayseri'ye yürüyerek kısa bir kuşatmadan sonra şehri ele geçirdi. Kuşatma sırasında Maraş'ta bulunan Canı Beg ise Memlûk kuvvetlerinin baskınına uğradığından kaçıp Akkoyunlular'a sığındı, fakat çok geçmeden Karayülük'ün oğulları tarafından katledildi. Canı Beg yüzünden bozulan Dulkadirîliler-Memlûk münasebetleri Barsbay'ın ölümünden sonra düzelmeye başladı. Barsbay'ın oğlu Yûsuf'u kısa zamanda devirerek Memlûk tahtına çıkan el-Melikü'z-Zâhir Çakmak, Canı

Beg'den dul kalan Nasreddin Mehmed'in kızı ile evlendi (1440). Bu evlilik sayesinde Dulkadirîliler 1429'da Akkoyunlular'a kaptırdıkları Harput'u geri aldılar. Nasreddin Mehmed Bey 1442 yılında seksenini aşkın bir yaşta öldü ve yerine oğlu Süleyman geçti.

Süleyman Bey'in hükümdarlığı barış ve sükün içinde geçti. Kızlarından birini, 1449'da ölen kız kardeşinin yerine Sultan Çakmak'a veren Süleyman Bey, ertesi yıl diğer kızı Sitti Hatun'u II. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'e verdi. Böylece kurulan iki taraflı akrabalıkla Dulkadirîliler batıda Karamanlılar'dan, doğuda ise Akkoyunlu ve Karakoyunlular'dan gelebilecek tehlikeyi önlemek istemişlerdi. Zevk ve safaya düşkün olan ve aşırı şişmanlıktan ata dahi binemeyen Süleyman Bey 1454 yılında öldü.

Süleyman Bey'in yerine geçen oğlu Melik Arslan, babası gibi Osmanlılar ve Memlükler'le dostluk ilişkilerini devam ettirmeye çalıştıysa da Karamanlılar ve Akkoyunlular kendisini rahat bırakmadılar. Karamanoğlu İbrahim Bey'in 1464 yılında ölümünden sonra Karaman ülkesinde çıkan karışıklığı fırsat bilen Melik Arslan şehri geri almaya çalıştıysa da Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Karamanlılar'a yardım etmesi yüzünden geri çekildi ve Harput'u Uzun Hasan'a terketmek zorunda kaldı. Melik Arslan, Memlük Sultanı Hoşkadem'in tâlimatıyla Elbistan'da camide ibadet ederken bıçaklanarak öldürüldü.

Melik Arslan'dan sonra Dulkadir Beyliği'nin başına Memlükler'in desteklediği Şahbudak Bey geçti. Fakat Türkmen ileri gelenleri, kardeşinin katlinde par-

mağı olduğu gerekçesiyle Şahbudak'ın beyliğini kabul etmediler. Fâtih'e başvurarak Melik Arslan'ın öteki kardeşi Şehsüvar Bey'in gönderilmesini istediler. Şehsüvar Bey daha önce Osmanlılar'a sığınmış ve Çirmen sancak beyliğine getirilmişti. Dulkadirîliler'in müracaatı üzerine bu beyliği Memlükler'e karşı himayesine almak isteyen Fâtih Sultan Mehmed bir fermanla Şehsüvar Bey'i Bozok ve Dulkadir Türkmenleri'nin başına bey tayin etti.

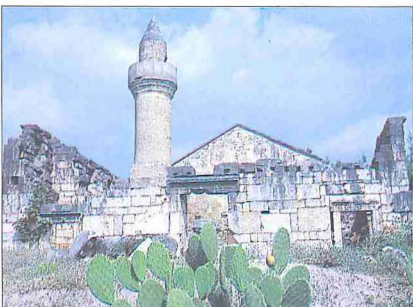
Osmanlı padişahı tarafından Dulkadir Beyliği'nin başına getirilen Şehsüvar Bey, Memlük Sultanı Hoşkadem'in tâbiyet teklifini reddetti. Bunun üzerine Memlükler Şehsüvar'ın karşısına amcası Rüstem'i çıkardılar. Şehsüvar Bey amcasını bertaraf ettiği gibi Memlükler'in elindeki Besni, Gerger, Birecik ve Runkale şehirlerini de zaptetti. Sultan Hoşkadem Dulkadir beyini cezalandırmak için Şam Valisi Berdi Bey kumandasında bir orduyu Elbistan'a gönderdi. Şahbudak Bey'in kılavuzluk ettiği Memlük ordusu önce 1467 yılı sonbaharında Turna dağı eteklerinde, ertesi yılın ilkbaharında ise Antep yakınlarında Dulkadirîli kuvvetlerine yenildi. Şehsüvar Bey Sultan Kayıtbay'a barış teklifinde bulunduysa da Kayıtbay bunu reddetti ve Dulkadirîliler üzerine yeni kuvvetler sevketti. Şehsüvar Bey Kadirli'ye çekilerek Memlük kuvvetlerine baskın yapıp zayıf verdirince Memlükler geri dönmek zorunda kaldı. Şehsüvar Bey'in Memlükler'e yardım eden Ramazanoğulları'na ait Çukurova'ya inmesi ve oralara hâkim olması Sultan Kayıtbay'ı telaşa düşürdü. Emir Yeşbek kumandasındaki Memlük kuvvetleri 1471 yılı ilkbaharında Şehsüvar Bey'i Savron deresinde yendiler. Şehsüvar Bey kuze-ye çekildi. Yeşbek, Kadirli ve Kozan'dan Dulkadirîliler'i çıkardıktan sonra Halep'e döndü. Ertesi yıl ilkbaharda yeniden sefere çıkan Yeşbek, Şehsüvar Bey'i Zamanlı Kalesi'ne kadar takip etti. Memlük Sultanı Kayıtbay daha önce Fâtih Sultan Mehmed'e bir elçi göndererek Şehsüvar Bey'e yardım etmemesini rica etmişti. Karaman seferine katılmadığı için Şehsüvar Bey'e kızgın olan Fâtih'in himayesinden mahrum kalan Şehsüvar Bey, sığındığı Zamanlı Kalesi'nde Memlük kuvvetleri tarafından kuşatılarak yakalandı ve Kahire'de idam edildi (1472).

Şahbudak Bey Memlükler tarafından ikinci defa Dulkadir Beyliği'nin başına getirildi. Uzun Hasan'ın himayesindeki

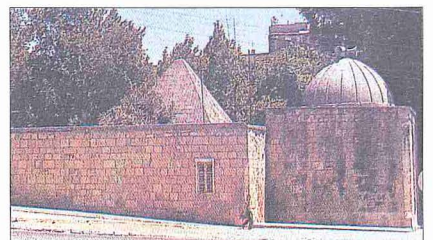
Melik Arslan'ın oğlu Kılıçarslan tahtı ele geçirmeye çalıştıysa da hâmisinin 1473'te Otlukbeli'nde Fâtih tarafından mağlûp edilmesi üzerine ümidini kaybetti. Fakat Şahbudak Bey'in karşısına bu defa güçlü bir rakip olarak kardeşi Alâüddeve Bey 1480'de Şahbudak'ı yenerek Dulkadirîli tahtını ele geçirdi.

Sultan II. Bayezid Alâüddeve'nin kızıyla evliydi. Alâüddeve Bey, damadına karşı mücadele eden Cem Sultan'ın tahtına çıktı. Cem'in Mısır'a kaçmasından sonra Memlükler'in elinde bulunan Malatya'yı kuşattı. Sultan Kayıtbay derhal Dulkadirîliler'a karşı bir sefer açtıysa da Alâüddeve Bey, Yâkub Paşa kumandasında yardıma gönderilen Osmanlı kuvvetleriyle birleşerek 1484'te Memlük ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Bundan sonra Alâüddeve Bey yüzünden Osmanlılar'la Memlükler'in arası iyice bozuldu. Her iki devlet arasında Çukurova'da başlayan savaş altı yıl sürdü ve genellikle Osmanlılar'ın mağlûbiyetiyle sonuçlandı. Alâüddeve Bey, Osmanlılar'ın yardım çağrılarına rağmen her defasında bir bahane bularak sefere katılmadı. Zira her iki devletin çatışmasını menfaatine uygun bulmuştu. 1491 yılında Osmanlı-Memlük savaşının sona ermesinden sonra Dulkadir beyi her iki devletle dost geçinmeye çalıştı. 1498'de Suriye'de ayaklanan Memlük emirlerinden Akbirdi'ye yardım eden Alâüddeve Bey, Akbirdi'nin başarısızlığı üzerine Memlükler'le uzlaşma yoluna gitti. Öte yandan II. Bayezid'in Modon seferine yardımcı kuvvet göndererek dostluk münasebetlerini sürdürürken 1501 yılında İran'da kurulan ve ülkesini tehdit eden Safevîler'le mücadele etmek zorunda kaldı. Şah İsmâil'e vermeyi reddettiği kızı Benli Hatun'u Akkoyunlu şehzadesi Murad ile ev-

Dulkadiroğulları tarafından XV. yüzyıl sonlarında eski bir mâbedin kalıntıları üzerine inşa edilen Ala Camii - Kadirli / Adana



Dulkadiroğulları mimari eserlerinden XVI. yüzyıl başlarına ait Taşmedrese - Kahramanmaraş



lendirerek onu, yanına verdiği kuvvetlerle Safevîler'in eline geçmiş olan Bağdat üzerine sevketti. Bir yandan da Akkoyunlu şehzadesi Zeynel'e yardım eden Dulkadir kuvvetleri Diyarbakir, Mardin ve Urfa şehirlerini ele geçirdiler (1505). Şah İsmâil intikam almak için bizzat sefere çıkarak 1507 yılında Alâüddeve üzerine yürüdü. Dulkadir beyi Turna dağına kaçtığından Safevî hükümdarı Elbistan'ı yakıp yıkarak geri döndü. Şah İsmâil'in uzaklaşması üzerine Alâüddeve Bey, Diyarbakir ve Urfa'da Safevîler'e karşı direnen taraftarlarına yardım için kuvvet gönderdi. Ancak Dulkadirîliler 1509 ve 1510 yıllarında Safevîler'in Diyarbakir Valisi Ustaclu Muhammed Han ile yaptıkları savaşlarda yenilgiye uğradılar. İki oğlunu kaybeden Alâüddeve Bey Diyarbakir'in fethinden vazgeçerek Safevîler'le anlaştı.

Yavuz Sultan Selim 1514 yılında Şah İsmâil'e karşı yürürken Alâüddeve Bey'i sefere davet etti. Fakat Alâüddeve ilerlemiş yaşını bahane ederek sefere katılmadığı gibi Osmanlı kuvvetlerine güçlük çıkardı. Bunun üzerine Yavuz Selim Çaldıran Zaferi ve Kemah'ın fethinden sonra Sinan Paşa emrindeki Osmanlı ordusunu Alâüddeve üzerine gönderdi. Şehsüvaroğlu Ali Bey'in öncülük ettiği Osmanlı ordusunu Göksun ile Andırın arasında Ördekli mevkiinde karşılayan Alâüddeve yenildi ve öldürüldü (13 Haziran 1515).

Alâüddeve Bey'den sonra Dulkadir Beyliği'nin başına Yavuz Sultan Selim tarafından Şehsüvaroğlu Ali Bey getirildi. Ali Bey, kendisine karşı çıkan Şâhruh Bey'in oğullarını bertaraf ettikten sonra ülkesinde dirlik ve düzeni kurmakta başarılı oldu. Yavuz Sultan Selim'e sadakatle bağlı olan Ali Bey, Bıyıklı Mehmed Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Diyarbakir'i fethine yardımcı oldu. Dulkadir Beyliği'nin Osmanlı nüfuzu altına girmesini hoş karşılamayan Memlük Sultanı Kansu Gavri, Ali Bey'in karşısına Alâüddeve Bey'in kardeşi Abdürrezzak'ı çıkardı. Ancak çok geçmeden Yavuz Mısır seferine çıkmıştı. Osmanlı ordusuna öncülük eden Ali Bey, 1516'da Mercidâbık, 1517'de Ridâniye savaşlarına bizzat katıldı. Memlük Sultanı Tomanbay'ı Kahire'de eliyle asarak babası Şehsüvar Bey'in intikamını aldı. Ali Bey 1519'da Anadolu'da Celâlî isyanlarına adını veren Celâl ve 1521'de Şam Valisi Canbirdi Gazâlî ayaklanma-

larının bastırılmasında da büyük rol oynadı. Ancak Şehsüvaroğlu Ali Bey'in bu başarıları isyanları bastırmakla görevli Ferhad Paşa'nın kıskançlığına yol açtı. Onun öldürülmesi için Kanûnî Sultan Süleyman'dan ferman çıkartan Ferhad Paşa İran'a sefer bahanesiyle onu Tokat'a davet etti ve Artukova'da çocuklarıyla birlikte katletti (1522).

Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadirîliler Osmanlı topraklarına katılarak Maraş merkez olmak üzere bir eyalet haline getirildi (bk. DULKADIR EYALETİ). Dulkadir Beyliği içinde Bozok bölgesi ise ayrı bir sancak olarak Osmanlı idaresine bağlandı.

Teşkilât. Memlük Devleti'nin himayesinde kurulan, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaman zaman Osmanlı himayesine giren Dulkadir Beyliği'nin devlet teşkilâtında sırasıyla Memlükler'in ve Osmanlılar'ın tesiri görülür. Beyliğin merkezi önce Elbistan iken daha sonra Maraş olmuştur. Hiçbir dönemde tam bağımsız olmadığından ülkede bazan Memlük, bazan da Osmanlı paraları kullanılmış, hutbelerde de bu iki devletten hangisine tâbi ise o hükümdarın adı zikredilmiştir. Geleneksel Türk devlet anlayışı Dulkadiroğulları'nda da hâkimdi ve ülke toprakları hânedanın ortak malı sayılırdı. Dulkadirîliler şehzadeleri Kadirli, Kırşehir ve Bozok gibi kazalarda babalarını temsilen buradaki birliklere kumanda ederlerdi. Merkezde devlet işlerini yürütmek için bir divan teşkilâtı vardı. Divan başkanı ve beylerden sonra en yetkili devlet adamı vezirdi. Beylerin haberleşmelerine dair çeşitli vesilelerle verilen bilgiler, Dulkadirîliler Devleti'nde Dîvân-ı İnşâ'nın, vakfiyeler de kayıt ve sicil sis-

teminin varlığını ortaya koymaktadır. Dulkadir beyleri önceleri Elbistan'da, daha sonra ise Maraş'taki hükümdarlık sarayında otururlardı. Kaynaklarda emîrahur ve devâdar gibi bazı saray görevlilerinden bahsedilmesi, Dulkadiroğulları'nda da bir saray teşkilâtının varlığını göstermektedir.

Bütün Türk devletlerinde olduğu gibi Dulkadiroğulları da varlığını askerî gücüne borçluydu. Daha beyliğin kuruluşu arefesinde Karaca Bey 5000 kişilik bir kuvvetle Çukurova'daki Ermeniler üzerine sefer yapmıştı. Bu sayı zamanla artmış, XV. yüzyıl sonlarında 30.000'e ulaşmıştır. Fransız seyyahı Bertrandon de la Broquière, gerektiğinde Dulkadirîliler kadınların da savaşa katıldığını yazmaktadır (*Voyage d'outremère*, s. 82, 118). Dulkadir kuvvetlerine seferde şehzadeler ve emîrler kumanda ederdi. Şehsüvar Bey zamanında Dulkadir ordusu, Memlük ordusunu birkaç defa hezimete uğratacak kadar güçlenmişti. XV. yüzyıl sonlarında Dulkadirîliler ordu teşkilâtının Osmanlılar'dan mühlhem olduğu anlaşılmaktadır. "Alâüddeve Bey Kanunnâmesi" (Barkan, s. 120-124), Osmanlı timar sisteminin aynen Dulkadir Beyliği'nde de uygulandığını, dolayısıyla askerî teşkilâtın bu sisteme göre kurulduğunu belgelemektedir. Bu kanunnâme ile Dulkadir Beyliği yazılı kanunu olan bir devlet haline gelmiştir. Gerek "Alâüddeve Bey Kanunnâmesi" gerekse "Bozok Kanunnâmesi" (a.g.e., s. 124-129), hem ceza hem de vergileri düzenleyen arazi kanunnâmeleri olarak Osmanlılar zamanında da yürürlükte kalmıştır.

Dulkadiroğulları zamanında başta Maraş ve Elbistan'da olmak üzere köyle-re varıncaya kadar beyliğin kurulduğu coğrafi alanda cami, mescid, medrese, türbe, zâviye, köprü, kale vb. pek çok dinî ve sosyal tesis yapılmış, bunların birçoğu günümüze ulaşmıştır. Bunlar arasında, cami ve mescidlerden Adıyaman, Dârende, Elbistan, Kahramanmaraş ulucamileri (bk. ULUCAMİ); Bahçe Ağca Bey, Gaziantep Alâüddeve, Kadirli Ala, Kahramanmaraş Hatuniye (Şems Hatun) ve Haznedarlı camileri ile Gemerek Şâhruh Bey ve Kahramanmaraş İklimet Hatun (Üdürgücü) mescidleri; medreselerden Kahramanmaraş'taki Taşmedrese ile Kayseri Hatuniye Medresesi; türbelerden Çandır'daki Şah Sultan, Hacıbektaş Balım Sultan, Pazarören, Koççağız-

Dulkadiroğulları mimari eserlerinden Elbistan Ulucamii - Kahramanmaraş



daki Süleyman Bey ve Kırşehir Ahî Evran Zâviye ve Türbesi ile (bk. AHİ EVRAN ZÂVİYESİ) diğer mimari yapılardan Kızılırmak üzerindeki Şâhruh Köprüsü, Ha-sankale'deki (Pasinler) ılıcalar, Harput, Kahramanmaraş ve Kayseri kaleleri sayılabilir.

Genellikle XV ve XVI. yüzyıllardan kalma bu eserlerin çoğu, gerek Osmanlı Devleti gerekse Cumhuriyet Türkiye'si zamanında birçok defa onarım görmüş ve sosyal fonksiyonunu sürdürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

- TK, TD, nr. 31 ; nr. 32 (Bozok Tahrir Defteri); *Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri* (nşr. Refet Yinanç — Mesut Elibüyük), Ankara 1983; *Maraş Tahrir Defteri* (nşr. Refet Yinanç — Mesut Elibüyük), Ankara 1988; Barkan, *Kanunlar*, s. 120-129; İbnü'l-Verdî, *Ravzü'l-menâzir*, Le Caire 1285/1868, II, 339, 343-350; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 280-285, 371, 386, 456; İbnü'l-Furât, *The History of Ibn al-Furat* (nşr. Constantin Zurayk), Beyrouth 1936-48, VII-IX, tür.yer.; İbn Tağrıberdî, *Havâdisü'd-dühûr* (nşr. W. Popper), Berkeley 1930-32, tür.yer.; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfî*, tür.yer.; a.mlf., *en-Nücû-mü'z-zâhire* (Popper), tür.yer.; İbn Aca, *Târîh-i Yeşbek*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3057; İbn Hım-sî, *Havâdisü'z-zamân*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1438, tür.yer.; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, tür.yer.; İbn Kâdî Şühbe, *Ze'ül-âla-Târîhi'l-İslâm*, Paris Bibliothèque Nationale, nr. 1598, 1599, tür.yer.; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr* (nşr. M. Abdülmuîd Han), Haydarâbâd 1967-68, I, 268-269; II, 51-52, 212-213, 219-220, 275-276, 311; Şerefeddin, *Zafernâme* (Abbâsî), tür.yer.; Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye* (nşr. Necati Lugal — Faruk Sümer), Ankara 1962-64, I-II, tür.yer.; Âşıkpaşazâde, *Târih*, s. 112-114, 138, 211, 212, 221, 264; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 445, 501, 599, 675-677, 799; İbn İyâs, *Bedâ'î'ü'z-zühûr*, tür.yer.; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 163, 290, 401, 407-411, 468-470, 478-479, 488, 492-495, 499; B. de la Broquière, *Voyage d'outremère* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 82-118; Zambaur, *Manuel*, s. 158-159; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 169-175; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul 1944, tür.yer.; a.mlf., "Maraş Emirleri", *TTEM*, XIV/5 (82) (1340), s. 283-299; XIV/6 (83) (1340), s. 340-352; XV/8 (85) (1341), s. 85-100; a.mlf., "Akkoyunlular", *İA*, I, 258 vd.; a.mlf., "Dulkadirîlular", a.e., III, 654-662; a.mlf., "Elbistan", a.e., IV, 228-229; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, tür.yer.; a.mlf.,

"Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Altında Yavuz Sultan Selim'in Doğu Seferi", *TD*, sy. 22 (1967), s. 49-78; Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s. 54, 60, 80, 101, 104, 121-122, 188-190; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, tür.yer.; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1971, s. 35, 39-40, 66-69; Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", *Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 342 vd.; a.mlf., "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *TAD*, I (1963), s. 1-112; Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989; Ârifî [Paşa], "Maraş ve Elbistan'da Zülkadr (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, V/30 (1330), s. 358-377; VI/31 (1331), s. 419-431; VI/32 (1331), s. 509-512; VI/33 (1331), s. 535-552; VI/34 (1331), s. 623-629; VI/35 (1331), s. 692-697; VI/36 (1331), s. 767-768; VII/38 (1332), s. 89-96; Zaffer Bayburtluoğlu, "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadroğlu Yapısı", *VD*, sy. 10 (1973), s. 234-251; J. L. Bacque-Grammont, "Un Fetihsnâme Zû'l-Kadiride dans les archives Ottomanes", *Turcica*, II, Paris 1970, s. 138-150; J. H. Mordtmann — V. L. Ménage, "Dhu'l-Kadr", *El²* (Fr.), II, 246-247.



REFET YINANÇ